

IJsbeer

— 1596, Nova Zembla

Ik hou van wit. Van sneeuw waar je tot je buik in wegzakt, van ijs tot aan de horizon, van oogverblindend niets.

Ik hou van zwart. Een wak in de ijzige vlakte. Donker water dat borrelend tot leven komt. De natte vacht van een zeehond die proestend ademhaalt.

Pats.

Geen dier ontsnapt aan mijn klauw. Ik ben de koning van de dieren, de keizer van het ijs.

De nieuwe dieren kwamen uit zee, net als de zeehonden. Verder hebben ze weinig gemeen. Ze doken niet op in een ademgat, ze schoven niet op hun buik over het ijs. Ze kwamen op een bouwsel van drijvend hout en strompelden aan land.

Inmiddels ligt het hout niet meer in het water. Ze sleepten het door de sneeuw en maakten er een bovengronds hol van. Donker steekt het af tegen de sneeuw.

Als grondeekhoorns hebben de nieuwe dieren zich erin verschanst. Ik kan ze niet zien, maar ik ruik ze. Vlees. Met mijn poot krab ik aan het hout. Ze schreeuwen en slaan er vanbinnen tegenaan. Wie denken ze bang te maken? Weten ze niet wie ik ben?

Gisteren waren er twee van het hol weg gedwaald.

Hun poten zakten weg in de sneeuw en ze maakten veel kabaal. Dom, ik hoorde ze van ver aankomen. Het koppel poolvossen dat net uit hun burcht kwam, hoorde ze ook, ze stoven ervandoor – die haalden de nieuwe dieren nooit meer in. Maar toen klonk er een knal. Het echode over de vlakte en het poolvosvrouwtje viel neer. De twee stunteldieren haastten zich ernaartoe. Hadden zij haar gedood? Maar hoe dan? Ze waren nog ver weg.

Ik ben poolshoogte gaan nemen. Niet om die dieren te grazen te nemen, ik had die ochtend een zadelrob gevangen, mijn buik was vol. Ik wilde alleen weten hoe ze dat deden, doden op afstand. Toen ze me in de gaten kregen, holden ze weg. Ze gingen zo langzaam dat zelfs een klapmuts ze had bijgehouden. In hun paniek lieten ze iets vallen. Ik snuffelde eraan. Het was hard en koud. Er zat een vreemde lucht aan. Hadden ze de poolvos hiermee gedood? Ik sloeg ertegen met mijn klauw. Er gebeurde niets. Alleen de twee dieren schreeuwden uit de verte. Ik zette een paar stappen in hun richting en brulde. Ze struikelden ervandoor. Ik liet ze gaan. De winter is nog lang. Dit is een dier van niets. Op een dag zal hun bloed de sneeuw kleuren. Niemand ontsnapt aan mijn klauw. Ik ben de koning van de dieren, de keizer van het ijs. Ik hou van wit, ik hou van zwart. Maar het meest hou ik van rood.

Pats.

HET DIER ALS VIJAND

Willem Barentsz was veel tegelijk: stuurman, kaartenmaker, ontdekkingsreiziger, expeditieleider en poolonderzoeker. Die avontuurlijke mix maakte hem zo beroemd dat er een zee naar hem werd genoemd, de Barentszzee.

In de zestiende eeuw was Nederland op zoek naar een nieuwe handelsroute naar Azië. De zeeroute over het zuidelijk halfrond was in handen van de Portugezen. Daarom richtten de Hollanders hun blik naar het noorden: lag daar geen kortere weg naar de Oost?

Drie expedities voeren uit, allemaal onder leiding van Willem Barentsz. De laatste vertrok 10 mei 1596 uit Amsterdam. Het schip zeilde voorspoedig langs Noorwegen, Bereneiland en Spitsbergen. Vandaar zette het koers richting het noord-oosten, tot het bij een Russisch eiland vastliep tussen ijsschotsen.

Het poolijs liet zich niet bedwingen, dat ontdekte Willem Barentsz al snel. Er zat maar één ding op: de lente afwachten en overwinteren aan land. Nova Zembla

noemde hij de ijsskoude plek. Nieuw land. Van drijfhout en planken van het schip werd een onderkomen gebouwd, het Behouden Huys. Eigenlijk was het meer een hut dan een huis. De poolwind gierde door de kieren. Hongerige ijsberen krabbelden aan de wanden. 's Avonds legden de mannen in het vuur verhitte kanonskogels onder hun bed om warm te blijven. En toen de poolnacht het licht verdreef en de wereld in duisternis verdween, gebruikten ze een zandloper om bij te houden of het dag of nacht was.

In juni 1597, toen de winter eindelijk voorbij was, koerste de bemanning in twee sloepen richting open zee. Barentsz zou de terugreis niet overleven. Hij zakte door het ijs en stierf kort daarna. Maar al was zijn missie mislukt, zijn naam zou verdragen. Een lagere officier aan boord had zijn avonturen opgeschreven en Willem Barentsz ging de geschiedenis in als een van de dapperste ontdekkingsreizigers van zijn tijd. De ijsberen die Barentsz en zijn mannen op Nova Zembla tegenkwamen waren, naast het ijzige landschap, hun grootste vijand. De zestiende-eeuwse musketten en geweren waren slecht bestand tegen de kou, de bijlen en hellebaarden leken weinig vat te hebben op de dikke berenvacht. Meerdere bemanningsleden werden tijdens de expedities door een ijsbeer gedood.

lnmiddels zijn de kaarten anders geschud. **De aarde warmt op** en dit keer komt dat door menselijk gedrag. Het poolijs trekt zich terug, het leefgebied van de ijsbeer smelt. Hongerige beren op zoek naar nieuwe jachtvelden banjeren steeds vaker richting zuiden. Op 30 april 2022 schrokken de bewoners van een Canadees dorp zich een hoedje toen er plots een ijsbeer in hun tuin stond. Zo zuidelijk was het dier nog nooit gespot. In vier eeuwen tijd zijn de rollen omgedraaid. De ijsbeer is niet langer de vijand van de mens, de mens is de vijand van de ijsbeer geworden.

- Lang was klimaatverandering een proces dat zich voltrok buiten de mens om. Pas zo'n 150 jaar geleden, met de industriële revolutie, kwam daar verandering in. Stoommachines en het gebruik van gas en elektriciteit veranderden het leven van de mensen voorgoed. Er gebeurde ook nog iets anders: er kwamen meer broeikasgassen in de atmosfeer. Broeikasgassen zorgen ervoor dat warmte langer wordt vastgehouden en de temperatuur op aarde stijgt. Zonder broeikasgassen zou de aarde een ijsskoude planeet zijn. Maar te veel is niet goed, dan wordt het te heet. CO₂ is een broeikasgas dat ontstaat door de verbranding van fossiele brandstoffen (aardolie, aardgas en steenkool) voor auto's, fabrieken en vliegtuigen. Methaan is een ander broeikasgas dat vrijkomt uit opwarmende moerasgronden en door koeien die boeren en scheten laten – dieren waarvan er door de behoefte aan vlees en zuivel steeds meer zijn. Op die manier is de **opwarming van de aarde** een direct gevolg van menselijk gedrag. Hoe hoger de temperatuur, hoe groter de gevolgen voor de wereld zoals we die nu kennen. Daarmee vertellen we niets nieuws. Klimaatverandering is dagelijks in de media en is omgeven met zwaailichten en alarmbellen. Een van de gevolgen van de opwarming van de aarde is een afnemende biodiversiteit. Dieren en planten sterven uit doordat hun leefomgeving verandert. Sommige dieren worden al direct in hun voortbestaan bedreigd, zoals de ijsbeer. Op zijn smeltende ijsschots is hij uitgegroeid tot symbool voor de opwarming van de aarde.

Potvis

— 1680, Japan

KLIK. KLIK.
Luister.

33 graden noorderbreedte, 138 graden oosterlengte, 2946 meter diep – daar zwemt een reuzeninktvis. Het is nog maar een jonkie. Twee meter lang, niet zwaarder dan dertig kilo. Is dat de duik waard? Misschien kruipen er beneden nog wat kreeften rond. Even horen. KLIK. KLIK. KLIK. Ja, kreeften, honderd meter ervandaan. Dat loont de moeite.

Splash!

Woesjij!

Daar ga ik.

Elke keer zijn ze weer verbaasd. De krabben, de kreeften, de octopussen. De duivelsrog en de sluimerhaai. Verbluft kijken ze me aan: hoe kan het dat zo'n log zoogdier zo diep duiken kan? Hun verwondering duurt nooit lang. Mijn bek is groot. Moeiteloos glijden ze naar binnen, ook de haai.

Vrat ik ze niet op, dan zou ik het uitleggen. Luister jongens, ik ben een potvis. Zeventien meter van spuitgat tot staart, vijfduizend kilo, door mijn lijf stroomt drieduizend liter bloed. Daar zit een hoop zuurstof in, genoeg om twee uur onder water te blijven. En wat dacht je van mijn kop? Beetje recht en hoekig misschien, maar daarin vind je dus wel mijn spermaceti-orgaan.

Sperma-wattes, vraag je?

Laat maar, gaat je ook eigenlijk niks aan. Naar binnen met jou, die vijfduizend kilo blijven niet vanzelf in stand. Maar voor wie het echt weten wil: dat orgaan in mijn kop helpt me de diepte in en ook weer omhoog als ik zuurstof nodig heb. Beetje ingewikkeld verhaal. Heeft te maken met de substantie ervan. Wasachtig spul, gevoelig voor temperatuurverschil. Amber, heet het. Nee, vraag maar niet verder, ik heb je door. Van uitstel komt geen afstel, ik vreet je toch wel op. Denk niet dat je me ontsnappen kunt met je lange tentakels en pijlvormige lijf. Zie je, ik heb je al.

Hap.

Van alle walvissen zijn wij de diepste duikers. Onze klikgeluiden weerkaatsen door het water, zo vinden we onze prooi. We nemen een teug lucht en verdwijnen voor een paar uur naar de bodem van de oceaan. Daar kruipt ons gepantserde ontbijt rond. Daar zwemmen de reuzeninktvisen en als we geluk hebben, een rog of een haai. Er is nog een reden dat we graag een paar kilometer onder de zeespiegel verdwijnen. Een die niets te maken heeft met wat we in de diepte hopen te vinden, maar alles met wat we aan de oppervlakte hopen te vermijden. Ze komen in houten boten en dragen iets geniepigs aan boord. Met een zwiep smijten ze het over de reling en als het je raakt kom je nooit meer los. Ik heb het met eigen ogen gezien, de oceaan kleurde rood van het potvissenbloed.

Ga ik naar boven? Ik heb nog zuurstof voor een halfuur.

KLIK. KLIK, even luisteren.

33 graden noorderbreedte, 136 graden oosterlengte, een boot die door de golven klieft.

Weet je, ik blijf nog even beneden.

HET DIER ALS GOUDMIJN

De eerste mensen die walvis aten, waren aaseters: ze aten vlees van dode dieren die aanspoelden op het strand. Dat veranderde toen de mens de oceaan ontdekte als jachtterrein. Een van de landen die op walvissen ging jagen, was de eilandenstaat Japan. Met veel bergen en weinig landbouwgrond richtten de Japanners hun hongerige blik op de zee. In de twaalfde eeuw gebruikten ze voor het eerst een harpoen, een pijl met weerhaken, die ze met een touw in de walvis slingerden.

Walvissen waren voor de Japanners meer dan alleen vlees. In hun speklaag zat olie waarop je lampen kon branden. De botten werden vermalen tot mest, van de amber in hun kop maakten ze parfum en de buigzame baleinen waren handig voor vishengels en korsetten. Gooi nooit iets weg van een walvis, behalve zijn stem, zeiden de Japanners. Ze waren zuinig op hun zwemmende schatkisten.

Dat was niet overal zo. Ook de westerse wereld had de walvis ontdekt, maar daar waren ze alleen geïnteresseerd in zijn baleinen en zijn olie. De lampen in Europa en Amerika moesten branden, de fabrieken moesten draaien. Dus kwamen er snellere boten en automatisch af te schieten harpoenen. De potvis was populair vanwege de grote hoeveelheid olie in zijn speklaag. Na een tijdje zwommen er steeds minder rond. Ook andere walvispopulaties zakten in elkaar. Dat kon zo niet, vonden sommige landen. De onderwaterreuzen mochten niet verdwijnen. In 1946 werd de Internationale Walvisvaartcommissie (IWC) opgericht om de jacht onder controle te brengen en de walvis te beschermen. Dat werkte een beetje, maar niet goed genoeg. Dus zei de IWC in 1986: Stop. We moeten de walvissen tijd geven hun populaties te herstellen. Dat werkte beter. Volgens Noorwegen en IJsland zelfs zo goed dat ze de jacht een paar jaar later hervatten. Japan begon ook weer, maar noemde de jacht voortaan 'wetenschap'.

Sindsdien rommelt het in de walvisvaart. Landen houden zich niet aan de regels of proberen ze te ontduiken. In Japan hebben ze het label wetenschap alweer laten vallen. Daar jagen ze nu openlijk op walvissen voor het vlees en het geld. Het is onze traditie, zeggen de Japanners, daar heeft de rest van de wereld niets mee te maken. Boos wijzen ze naar Greenpeace en andere **dierenrechtenorganisaties** die hun schepen proberen te blokkeren.

Toch is er in al die jaren wel wat veranderd. Het zijn vooral oudere Japanners die de walvisjacht willen behouden. De nieuwe generatie vindt de traditie minder belangrijk en eet liever sushi. Gemiddeld eten Japanners nog maar veertig gram walvisvlees per jaar. Dat is evenveel als een halve appel.

👁 PETA is een van de grootste **dierenrechtenorganisaties** ter wereld. Alle dieren hebben het recht om met respect behandeld te worden, zeggen ze bij PETA. Om hun ideeën uit te dragen bedenken ze campagnes die soms heftige reacties uitlokken. 'Eet walvisvlees!' stond op een PETA-spandoek bij een bijeenkomst van de IWC in 2001. Het idee was simpel: als je vlees wilt eten, eet dan walvis. Want: hoe groter het dier, hoe meer vlees, hoe minder dieren je hoeft te doden. Als voorbeeld noemde PETA de blauwe vinvis, het grootste dier ter wereld. Eén exemplaar levert net zoveel vlees als zeventigduizend kippen. Die blauwe vinvis leidt bovendien een vrij leven, niet opgesloten in een klein hok zoals de kippen die op ons bord belanden. Conclusie: een walvis-whopper zorgt voor minder dierenleed dan een portie kipnuggets. Er kwamen verontwaardigde reacties. Hoe kon een dierenrechtenorganisatie nu oproepen om walvis te eten, een bedreigde diersoort nog wel! Natuurlijk was PETA niet echt vóór het eten van walvis, maar tégen het eten van andere dieren als kip en koe. Met de actie wilden ze laten zien hoeveel dieren er sterven om onze vleeshonger te stillen.

